

Мамлекеттик тилди үйрөтүүнүн заманбап стратегиялары жана технологиялары тууралуу

С.Рысбаев, п.и.д., профессор

№1. Мамлекеттүүлүктүн негизги белгилери:

- мамлекеттик жер аянты жана чек арасы;
- мамлекеттик тили;
- мамлекеттик мыйзамдары;
- мамлекеттик символдору;
- мамлекетти түптөгөн эли;
- мамлекеттик ички жана тышкы саясаты;
- мамлекеттик органдары, куралдуу күчтөрү;
- мамлекеттик стандарттарына шайкеш илими жана билим берүүсү

№2. Мамлекеттик тил болуш үчүн кыргыз тили кандай кызматтарды аткарышы керек?

- мамлекеттик тилди мамлекеттин ар бир жараны (түпкү элден башка) билиши жана ал тилде сүйлөп жаза билиши керек;
- мамлекеттин ар бир жараны (башка улуттун өкүлдөрү да, улут аралык байланыштын тили катары) бири-бири менен мамлекеттик тилде байланышы керек;
- мамлекеттин ичиндеги ар бир иш кагаздары мамлекеттик тилде жүргүзүлүшү керек;
- мамлекет аралык сүйлөшүүлөрдө жана келишимдерде мамлекеттик тил гана колдонулушу керек.

-мамлекет ичиндеги ар кандай деңгээлдеги жыйындар
мамлекеттик тилде жүрүшү керек;

-мамлекет ичинде ар кандай окуу жайларда: бала бакчадан
— жогорку окуу жайларга чейин окуу-тарбия негизинен,
мамлекеттик тилде жүрүшү керек;

-илимий-изилдөөлөр мамлекеттик тилде жүрүшү керек;

-мамлекет ичиндеги көрнөк-жарнактар негизинен
мамлекеттик тилде жазылышы керек;

**№3. Мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн жана окуп-
үйрөнүүнүн заманбап стратегиялары жана
технологиялары:**

***1-стратегия: Кыргыз тилин үйрөнүүнүн
интенциялары:***

А). Байланыштыруучу интенциялар: учурашуу, таанышуу, башка бирөөнү тааныштыруу, сурап алуу, сурап билүү, кечирим суроо, уруксат суроо, куттуктоо, чакыруу, коштошуу

Б). Маалыматтык интенциялар: аты-жөнүн, ким экенин айтып билдирүү, үй-бүлөсү тууралуу айтып билдирүү, жашаган, окуган жери тууралуу маалымат берүү, иштеген иши, анын мүнөзү тууралуу айтып берүү, жаш-курагын айтып билдирүү, улуту тууралуу маалымат берүү, кайдан келгенин билдирүү, жашаган, турган дарегин айтуу, жакындары, досу тууралуу айтып берүү, жакын адамдарынын ким жана кесиби тууралуу маалымат бере алуу, кызыгуулары тууралуу айтып ой бөлүшүү, нерсенин эмне экенин айтып билдирүү, кимдин, эмненин кайда тургандыгын айтып билдирүү, кимдин, эмненин кайда баратканын айтуу, нерсенин кимге жана каяка таандык экенин билдирүү, нерсенин эмне экенин айтып билдирүү, кимдин, эмненин кайда тургандыгын айтып билдирүү, кимдин, эмненин кайда баратканын айтуу, жыл мезгилдерин, табиятты, анын көрүнүштөрүн баяндап, сүрөттөп айтып берүү, убакытты, күндүн, жуманын, айдын сан-иретин айтып билдирүү.

В). Аныктоочу, мүнөздөөчү интенциялар: кимдин, эмненин кандай экенин мүнөздөө, нерсенин канча экенин аныктоо, нерсенин кимдики экенин аныктоо, иш кантип аткарылганын мүнөздөө;

Г). Жеке мамилесин билдирүүчү интенциялар: маалыматка макул экенин билдирүү, бирөөнүн оюна каршы экенин билдирүү, маалыматтын туура же туура эместигин далилдөө, бирөөгө ыраазы экенин айтуу, нааразы экенин айтуу, нерсенин бар же жок экенин айтуу.

Мына ушул А1 денгээлинин интенцияларына жараша сүйлөшүү чөйрөлөрү аныкталды жана аларга жараша тексттин тематикалары тандалып алынган.

2-стратегия:

Пикир алышуу, сүйлөшүү чөйрөлөрү жана тематикалар:

А) Өздүк жана күндөлүк турмуш-тиричилик чөйрөсү боюнча:

-өзү жөнүндө, улуту, туулган жана жашаган, окуган жери, үй-бүлөсү, туугандык байланыштар, жакындары, достору, кесиптештери, үй, үй турмушу, күндөлүк эрежелер, сатып алуу, кызыгуулар, мезгил, убакыт.

Б). Социалдык- маданий чөйрө: өлкө, мамлекет; шаар, айыл.

В).Окуу-билим чөйрөсү: мектеп, класс, окуу жайлары, аудитория, кеңсе товарлары, окуу процессии, окуу иштери.

Г). Эмгек жана кесип чөйрөсү: кесиптин түрлөрү тууралуу маалымат (мугалим, врач, учкуч,уста...).

3-стратегия:

Тил үйрөнүү деңгээлдери тууралуу

Алгачкы деңгээли- А1 Жөнөкөй деңгээли, т.а. кыргыз тилинде сүйлөшүү көндүмдөрүнө алгач ирет машыгууга багыттоочу мезгил катары мүнөздөлөт. Бул мезгил мектепте 1-4-класстарды камтыйт да, башталгыч мектепти бүтүргөн башка тилдүү баланы кыргызча эң жөнөкөй коммуникативдик жана тилдик көндүмдөргө ээ кылуу менен жыйынтыкталат. Тактап айтканда, окуу материалдары сүйлөшүүгө машыктыруучу жөнөкөй кырдаалдар түрүндө берилип, ал иштер лексикалык чакан минимум жана грамматикалык жөнөкөй формаларды камтымакчы. Ал деңгээлдин бардык талаптары стандартта жана атайын иштелип чыккан деңгээлдик талаптарда кенен чагылдырылган.

А2 Орто деңгээл тилдик жана сүйлөшүү көндүмдөрүнө, сабаттуулукка калыптандыруу, активдештирүү мезгили катары мүнөздөлөт (5-9-класстар)

- окуучулар буга чейинки (баиталгыч класстарда) ээ болгон көндүмдөрдү бекемдеген, кадыресе сүйлөшүү көндүмдөрүнө ээ болгон мезгил;
- сүйлөшүү жана жазуу кебибиздин негизин түзгөн лексикалык кор, анын сөз түркүмдөрүн кептеги кызматына жараша окуп-үйрөнүү жана аны кебинде кырдаалдарга ылайык колдонууну камтыган айрыкча мезгилге туура келет;
- лексикалык материалдар аркылуу улуттук маданиятты, салтты, ж.б. таанып-билүү иш-аракеттери да активдешет жана балдарды чыгармачылык менен иштөө жолуна багыт алат;
- бул деңгээлди өткөн окуучулар ээ болуучу коммуникативдик милдеттер стандарт менен атайын талаптарда берилген.

В1-Ортодон жогорку деңгээлди камтыган окуучулардын өз алдынча чыгармачыл ишмердүүлүктөрдү өнүктүрүү мезгили катары мүнөздөлөт (10-11-класстар)

- мурдагы класстардан бир кыйла активдешкен жана жоопкерчилиги жогорулаган жана мектеп деңгээлин жыйынтыктаган мезгил катары бааланат;
- окуучулар кыргыз тилин синтаксистик негизде, т.а. тилдик материалдарды функционалдык негизде үйрөнүү менен, сүйлөөгө сүйлөшүү аркылуу, сүйлөшүүнүн жүрүшүндө үйрөнүү принцибинде иштөө активдешет;
- окуучулар сүйлөм аркылуу оюн айтууга, текст аркылуу бүтүн пикирин билдирүүгө, кырдаалдарга ылайык сүйлөшүүгө жетишишет;
- коммуникативдик талаптар жана милдеттер дагы стандарта көрсөтүлгөн.

4-стратегия: Сүйлөшүү деңгээлдерине жараша кеп ишмердигинин мүнөздөмөлөрү, т.а. дескрипторлор:

Мында кеп ишмердүүлүгүнүн төрт багыты, т.а. угун түшүнүү, окуп түшүнүү, сүйлөө жана жазуу көңүлгө аланган. Алардын ар бири сүйлөшүү чөйрөлөрүнө жана деңгээлдерине жараша жетишиле турган талаптары менен бирге түзүлгөн...

5-стратегия: Деңгээлдик жана профилдик багыттардагы тесттер. Бул аталган тесттер дагы сүйлөшүү чөйрөлөрү менен деңгээлдерине жараша угун түшүнүү, окуп түшүнүү, сүйлөө жана жазуу мүнөзүндөгү тестер менен камсыз кылынат...

6-стратегия: Ар бир деңгээлдерге жараша лексикалык жана грамматикалык минимум: Лексикалык-грамматикалык минимум дагы жогоруда аталган сүйлөшүү чөйрөлөрдү жана деңгээлдерге жараша тандалган сүйлөшүү тематикаларына жана кырдаалдарына ылайык түзүлөт. Бул минимумдарга жыш колдонулган сөз айкаштары, синонимдер, антонимдер жана да сүйлөшүү этикетинин үлгүлөрү камтылат.

7-стратегия: Тил билүү деңгээлин баалоо шкаласы

Аталган шкала дагы өзүнө сүйлөшүү чөйрөлөрү менен деңгээлдерди жана да кеп ишмердүүлүгүнүн бардык багыттарын бирге камтыйт.

Анын максаты-жогоруда аталып өткөн кеп ишмердигине ылайык сүйлөшө билүү деңгээлдерине коюлуучу талаптар кандай деңгээлде ишке ашып жатат, баланын сүйлөй билүү деңгээли өз деңгээлине туура келеби, ошону туюнткан жана текшерген жыйынтык талап болуп саналат.

Мүнөздөмөдө берилген талаптарга ылайык ар бир бала баалоо шкаласынын талаптарына жараша өзүнүн сүйлөй алуу деңгээлин өзү аныктайт.

Сонуна: Демек, мамлекеттик тилдин
маанилүү милети- бардык улуттун
өкүлдөрүнүн бириктирүүчү бир идеологиялык
күчкө эгедер экендиги түшүнтөт-десек
жаңылбайбыз

*Көңүл бурганыңыздар үчүн
чоң рахмат!*